

Труба В. І.,

*кандидат юридичних наук, професор,
декан економіко-правового факультету
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова*

ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ ТА ГОСПОДАРСЬКИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ

Концепція чинного ЦК України напрацьовувалась видатними цивілістами України у 1992–1996 роках, 5 червня 1997 року проект Кодексу був прийнятий в першому читанні і лише 16 січня 2003 року ЦК України був ухвалений Верховною Радою України остаточно. При розробленні

Кодексу було використано законотворчий досвід європейських країн, зокрема, Нідерландів, Німеччини, Франції. ЦК України, як і цивільні кодекси інших країн Європи, закріплює у свідомості людей основні права на рівність людини і громадянина у приватних правовідносинах, свободу договору і підприємницької діяльності, охорони і захисту прав людини та її власності.

Протягом 16 років чинності Кодексу, до його тексту вносились зміни понад 130 разів, протягом цих років в Україні і світі відбулось багато змін. Процеси гармонізації приватного права, інтеграції національного законодавства до законодавства ЄС охопили всі держави Європи. Розвиток цивільного права сприймається їх законодавчими та урядовими органами як високий пріоритет, гармонізація національних законодавств відбувається в основному через реалізацію директив ЄС у сфері захисту прав споживачів, укладення і виконання зобов'язань, значення судової практики ЄСПЛ, примирних процедур тощо.

Зауважимо, що перегляд основних актів законодавства, які врегулюють приватно-правові відносини, останніми роками відбувся і у державах зі сталою правовою системою, і у державах, які колись входили до складу СРСР. Зміни стосуються наслідків застосування законодавства та судової практики, що виходять від органів ЄС, для національного приватного права.

Однак в Україні поряд із євроінтеграційними процесами актуальним залишається процес систематизації законодавства шляхом декодифікації ГК України і рекодифікації ЦК України.

Загалом не заперечуючи проти одночасного з ЦК України ухвалення іншого кодифікованого акта, Комерційного (Підприємницького, Господарського) Кодексу, все ж розробники критично ставилися до тексту проекту чинного ГК України.

Водночас С. Головатий передбачав, що саме ЦК України повинен стати тим єдиним нормативним актом в юридичному сенсі, який забезпечить потреби у всіх сферах приватного життя людини – і Кодексом громадянського суспільства або Кодексом приватного життя, і своєрідною Економічною Конституцією України. Він, як один із членів робочої групи, що працювала над проектом ЦК України, зазначав, що «Найважливішою рисою нового Кодексу в сучасних умовах є застосування в ньому принципів єдиності та універсалізму. Мова йде про регулювання Кодексом на засадах єдиності та універсалізму усієї сукупності цивільних відносин, незалежно від того, в яких сферах приватного життя вони

складаються: повсякденному побутовому житті людини, сім'ї, підприємстві, інтелектуальній діяльності, міжнародному приватному спілкуванні, стосунках щодо землі або житла тощо. Це особливо доречно підкреслити тому, що навіть нині, коли основні концептуальні підходи щодо проекту Цивільного кодексу дістали підтримку переважної більшості правничої громадськості, урядовців, не припиняються спроби окремих посадових осіб та науковців розмити правові підвалини громадянського суспільства шляхом роздрібнення єдиного Цивільного кодексу на окремі «маленькі» («хутірські») кодекси, наприклад, так званий «Господарський», «Житловий» та інші» [1, С.6].

Систематизація законодавства має важливе значення, оскільки основною метою цієї діяльності науковців, представників законодавчих, урядових, судових органів повинні стати упорядкування і удосконалення нормативних актів, приведення їх у визначену внутрішньо злагоджену систему.

На сьогодні ГК України має багатоступеневу будову, яка, однак, не є зручною у застосуванні, оскільки накладається у сферу правового регулювання ЦК України. Причому не конкретизуючи норми ЦК України, а розбалансовуючи їх, роблячи механізм реалізації на практиці відповідних норм складним і суперечливим. Зокрема щодо врегулювання створення, діяльності та припинення юридичних осіб, зобов'язальних відносин.

Багатоступеневість ГК України полягає у включенні до нього норм різної юридичної сили – і таких, що врегульовують відносини між юридично рівними особами підприємницької діяльності, і між тими юридичними особами, що перебувають у ієрархічній залежності.

Крім цього, ГК України містить приписи, які зобов'язують органи державної влади (законодавчі та виконавчі) виконувати покладені на них функції, передбачені Конституцією України, відповідними законами та підзаконними нормативно-правовими актами.

Так, у главі 2 ГК України «Основні напрями та форми участі держави і місцевого самоврядування у сфері господарювання» держава, органи державної влади, органи місцевого самоврядування в господарській діяльності визнаються не суб'єктами господарювання, а суб'єктами владних повноважень (ч. 1, 2 ст. 8) водночас визначається, що їх господарська компетенція реалізується через державну чи комунальну установу (ч. 3 ст. 8).

Окрім положення ГК України навіть замінюють норми законодавства, що визначає функції та порядок діяльності Кабінету Міністрів

України, місцевих державних адміністрацій, та законодавства, що регламентує засади організації та діяльності, правового статусу і відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Так, ст. 9 ГК України серед форм реалізації державою економічної політики передбачає, що держава у сфері господарювання здійснює довгострокову (стратегічну) і поточну (тактичну) економічну і соціальну політику, спрямовану на реалізацію та оптимальне узгодження інтересів суб'єктів господарювання і споживачів, різних суспільних верств і населення в цілому. У цій же статті передбачено існування в нашій країні економічної стратегії та економічної тактики. А у ст. 10 Кодексу визначено основні напрями економічної політики держави.

Звернення до законодавства свідчить, що змістовної стратегії і того більше тактики в економічних питаннях Україна майже ніколи не мала. Лише наприкінці 90-років минулого століття і на початку двотисячних було ухвалено кілька нормативно-правових актів, метою яких стало визначення стратегічного економічного розвитку України [див., напр., 2–5], але ці акти так і залишились деклараціями.

Таке правове регулювання значною мірою порушує демократичні принципи організації державної влади і, зокрема, погіршує якість нормативних правових актів. Можливо, норми ГК України недієві частково через те, що, хоча вони і є корисними, але їм точно не місце в ГК України, який позиціонувався як кодекс, що врегульовує комерційні, торговельні, підприємницькі відносини.

Процеси декодифікації та рекодифікації повинні включати в себе попередню роботу законодавчого персоналу, науковців та практиків. Здійснення цих процесів означає необхідність переміщення всіх норм, що розвивають і конкретизують норми ЦК України в останній. Крім цього, перегляду мають підлягати норми законів, що врегульовують окремі види юридичних осіб, а також має бути розроблено окремий закон, що упорядкував би юридичні особи публічного права.

Питання рекодифікації ЦК України не було б настільки актуальним сьогодні, якби спільними зусиллями сотень фахівців країн Європи не були віднайдені оптимальні і глобально-дієві правові рішення для багатьох сфер приватноправових відносин. Однак перед нами стоїть нагальне завдання не лише гармонізації національного законодавства із правом ЄС, а й «внутрішньої» уніфікації правових норм.

Список використаних джерел:

1) Головатий С. Цивільний Кодекс: від політичного до соціального договору в Україні. *Українське право*. 1999. 1(11). С.6–7. 2) Україна: поступ у ХХІ століття. *Стратегія економічної та соціальної політики на 2000–2004 рр.: послання Президента України до Верховної Ради України на 2000 рік від 23 лютого 2000 р. № 276а/2000. Оф.сайт ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276%D0%B0/2000>*. 3) Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України: *Постанова Верховної Ради України від 15 жовтня 1996 р. № 412/96-ВР. Оф.сайт ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/412/96-%D0%B2%D1%80>*. 4) *Перелік посадових осіб, персонально відповідальних за реалізацію основних положень Послання Президента України до Верховної Ради України «Україна: поступ у ХХІ сторіччя. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000–2004 роки» з відповідних напрямів, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2000 р. № 182-р. Оф.сайт ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/182-2000-%D1%80>*. 5) Про підготовку проекту *Стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки: розпорядження Президента України від 21 грудня 2001 р. № 372/2001-пр. Оф.сайт ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372/2001-%D1%80%D0%BF>*.